

Bendrinė arabų kalba vs. arabų kalbos tarmės

VU Filosofijos fakulteto lektorė
Maritana Larbi

Arabų kalba skirstoma į klasikinę, literatūrinę, dar vadinamą bendrine (arab. *fusha*), ir šnekamąją kalbas. Klasikine arabų kalba yra užrašytas Koranas, pranašo Mahometo tradicija (arab. *sunna*) ir daugelis kitų tradicinių tekstų. Pirmasis arabų kalbos vadovas (arab. *kitāb Miskawaih*), pasirodęs VIII a. pabaigoje, iki šiol laikomas pamatiniu veikalu visoms kitoms arabų kalbos gramatikoms, nes šiame vadove išsamiai aprašyta visa minėtos kalbos gramatika ir fonetika. Kita vertus, bendrinė arabų kalba, palyginti su kitomis kalbomis, kito labai nežymiai ir iš esmės išlaikė visus senosios gramatinės sistemos bruožus. Dėl kalbai priskiriamos sakralinės funkcijos bet kokios arabų kalbos reformos inicijuojamos labai sunkiai ir tampa beveik neįmanomos. Nors bendrinė arabų kalba laikoma oficialia kalba 22 arabų šalyse, t. y. minėta kalba – oficiali žiniasklaidos, valstybinių institucijų ir literatūros kalba, jos mokoma mokyklose, tačiau gatvėje ir buityje arabai kalba savo šalies tarme, kuri gali smarkiai skirtis nuo bendrinės kalbos. Arabo paklausus, ar jo šalies šnekamoji kalba labai skiriasi nuo bendrinės kalbos formos, dažniausiai išgirsime tokį atsakymą: „Oi, ne! Mano šalies tarmė yra artimiausia *fushai*.“ Toks teiginys tik parodo, kad arabams jų kalba yra labai svarbi ir kelia pasididžiavimą: tai lemia ne tik arabų kalbos sakralinė reikšmė, bet ir išskirtinis grožis, kalbos turtai ir gausus literatūrinis paveldas. Be to, pašnekovo gebėjimas bendrauti *fusha* leidžia spręsti apie jo socialinį statusą ir išsilavinimo lygį.

2010 m. gruodžio 18 d. UNESCO inicijavo Tarptautinį arabų kalbos minėjimą. Per dešimt metų ši data palaipsniui įgijo itin didelę reikšmę arabų pasaulyje ir tapo jo identiteto simboliu. Minėtos dienos proga organizuojama daug įvairių, taip pat ir tarptautinių, mokslinių ir kultūrinių renginių. Kaip matyti, kyla daug klausimų, kuriuos reikia spręsti ne tik nacionaliniu lygmeniu. Renginiai dažnai orientuojami į takoskyrą tarp bendrinės kalbos ir tarmių, todėl šiame kontekste neišvengiamai kalbama ir apie dvikalbystę. Dažniausiai keliami tokie klausimai:

- Kokią reikšmę šalies tarmė turi jos tautiniam identitetui?
- Ar gali koegzistuoti bendrinė kalba ir tarmės?
- Kodėl patys arabai taip sunkiai mokosi bendrinės kalbos ir vengia ją vartoti buityje bei gatvėje?
- Kaip reformuoti švietimo sistemą, kad ji užtikrintų efektyvų bendrinės arabų kalbos mokymą ir jos taikymą kasdieniame gyvenime?
- Ar užsienio universitetuose studentų nevertėtų mokyti kokios nors populiarsnės tarmės, pavyzdžiui, Egipto arba Sirijos, nes studentai, išmokę bendrinės kalbos pradmenis ir nuvykę į bet kurią arabų šalį, nesusikalba turguose?
- Galiausiai gal reikėtų sukurti vieną bendrą tarpinę kalbą, t. y. tarpinę bendrinės kalbos ir tarmės variantą?

Vis dėlto man kyla daug klausimų. Kuri tarmė turėtų tapti šios kalbos varianto pagrindu? Ar tokiu būdu tikrai būtų išspręstos išvardytos problemos? Ar tai nėra savotiškas kalbos laidojimas ir ilgaamžių tradicijų atsisakymas? Verta paminėti, kad dar ikiislaminiam Arabijos pusiasalyje VI a. kiekviena gentis taip pat turėjo savo garsų tarimo ypatumus ir varijuojančią leksiką, tačiau pusiasalio gentys tarpusavyje taip pat bendravo ir vadinamąja bendrine kalba. Šių genčių tarmių įvairovė nulėmė gausią bendrinės arabų kalbos sinonimiją. Vien tik liūtui įvardyti šiuolaikinėje arabų kalboje priskaičiuojama apie 50 žodžių. O štai XI a. pradžioje arabų filologas Ibn Faris rašė, kad egzistuoja apie 500 žodžių liūtui žymėti, barzdai – 200, o akmeniui – 70. Nors šie skaičiai, be abejo, yra gerokai perdėti, besimokančiam arabų kalbos dažnai tenka išmokti daugiau nei vieną tos pačios leksinės reikšmės žodį.

Įtampa tarp šiuolaikinės bendrinės arabų kalbos ir įvairių arabų kalbos tarmių tapo arabų dialektologijos mokslinių tyrimų objektu tiek Rytuose, tiek Vakaruose. Nors publikuota nemažai išsamių darbų, tiriančių gramatinius, fonetinius ir lingvistinius atskirų šiuolaikinių arabų regionų dialektų aspektus, deja, dėl ganėtinai plataus geografinio regiono, beribių tarmių variantų ir sąlyginai jaunos disciplinos mokslininkai kupini pesimizmo. Kita vertus, šioje disciplinoje įžiūri ir daug potencialo naujiems tyrimams.

Taigi, šiuolaikinės arabų kalbos tarmės – gausios ir labai įvairios. Kiekviena skiriasi savo fonetika, žodynu ir gramatika. Susitikę skirtingų arabų šalių gyventojai sunkiai suprastų vienas kitą, jei kiekvienas kalbėtų tik savo šalies tarme. Dažniausiai stengiamasi vartoti bendrus dialektinius žodžius arba prisitaikyti prie šiuolaikinės bendrinės arabų kalbos, kuri visiems suprantama, nes jos mokomasi mokyklose, ji vartojama literatūroje ir žiniasklaidoje, taip pat ji yra oficiali rašto kalba. Kalbos sakralinis vaidmuo ir toliau išlieka labai svarbus.

O pabaigai galime palyginti, kaip skirtingų arabų šalių gyventojai pasakytų frazę *Jis valgo duoną*. Bet nepamirškime, kad žemiau pateiktos frazės atspindi tik tam tikro šalies regiono pavyzdžius:

Bendrinė arabų kalba	<i>Ya'kulu ĥubz</i>
Egiptas	<i>Be-yākul 'ēš</i>
Tunisas	<i>Yākel f'el ĥubz</i>
Libanas	<i>'Am-yēkul ĥebz</i>
Marokas	<i>Ka-yākul fe'l ĥubz</i>

O kaip skambėtų atsakymas „Gerai.“, jei užduotumėm klausimą „Kaip tau sekasi?“:

Bendrinė arabų kalba	<i>ġayyid</i>
Egiptas	<i>kwayyes</i>
Sirija	<i>mnih</i>
Irakas	<i>zēn</i>
Palestina	<i>kwayyes</i>

Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį į garsų atmainas, pavyzdžiui, *t: ṭ, h: ħ, s: š* ir *d: ḍ*, kurios bendrinėje arabų kalboje yra savarankiški garsai, nors fonetiškai jie ir labai panašūs. Tarmėse panašūs garsai dažnai vienas su kitu asimiliuojasi, bet, bendrinėje kalboje netiksliai tardami šiuos garsus, galime pasakyti kitokios ar netgi priešingos reikšmės, nei norėjome, žodžius, pavyzdžiui:

qalb (liet. *širdis*) – *kalb* (liet. *šuo*);
naħla (liet. *bitė*) – *naħla* (liet. *palmė*);
sabba (liet. *įžeisti*) – *šabba* (liet. *lieti vandenį*);
sahl (liet. *lengvas*) – *sāħl* (liet. *krantas*);
mā (liet. *kas*) – *mā'* (liet. *vanduo*).